

DOI: 10.31648/PW.7662

TERESA ASTRAMOWICZ-ŁEYK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5881-2325>

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

ROMAN KORDONSKI

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8363-3967>

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

MNIEJSZOŚĆ POLSKA W OBWODZIE WINNICKIM (UKRAINA): STAN TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ, DZIAŁALNOŚĆ I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU

Polish minority in the Vinnytsia region (Ukraine): A face of national identity, activities and development prospects

ABSTRACT: The article focuses on the national identity, activities and development prospects of the Polish minority in the Vinnytsia region in Ukraine. The analysis is based on the field studies conducted within the framework of the project “State policy on national minorities rights protection: experience of Ukraine and Poland.” The aim of the research was to study the phenomenon of national identity and activities of the Polish minority in the Vinnytsia region. The field studies were carried out from April to August 2019 with the participation of leaders of the sixteen Polish minority organizations operating in the Vinnytsia region.

KEYWORDS: Polish minority, Polish organizations, Vinnytsia region, Ukraine

1. Wstęp

W niniejszym artykule zostanie przedstawiony stan tożsamości narodowej, działalność i możliwości rozwoju mniejszości polskiej w obwodzie winnickim (Ukraina). Podstawą zaprezentowanej analizy są badania terenowe przeprowadzone w ramach projektu „Polityka państwa w obszarze ochrony praw mniejszości narodowych: doświadczenia Ukrainy i Polski” zrealizowanego na podstawie umowy między rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy o współpracy w dziedzinie nauki i technologii, podpisanej w Kijowie 12 stycznia 1993 r. Projekt miał na celu zbadanie stanu tożsamości narodowej i działalności mniejszości polskiej w Ukrainie (obwody: lwowski, winnicki i żytomierski) oraz mniejszości ukraińskiej w Polsce (województwa: pomorskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie), a więc

w tych regionach, w których badane mniejszości występują najliczniej. Wspomniany projekt został przygotowany przez zespół badaczy z Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Instytutu Nauk Humanistyczno-Społecznych Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska i był realizowany w latach 2018-2019¹.

Przystępując do badań, jako hipotezę badawczą przyjęto twierdzenie, że mniejszość polska, chociaż niefinansowana przez władze ukraińskie, dzięki środkom pochodzącym od władz polskich, prowadzi bogatą działalność. Podstawowe problemy badawcze zawarte zostały w pytaniach o to, jak liderzy organizacji mniejszości polskiej w badanym obwodzie określają: 1) swoją tożsamość narodową; 2) tożsamość narodową swoich rodziców; 3) swoje wyznanie religijne; 4) znajomość języka polskiego oraz w jakich formach z niego korzystają; 5) aktywność i działalność mniejszości polskiej; 6) kontakty mniejszości polskiej z innymi mniejszościami; 7) stopień partycypacji mniejszości polskiej w wyborach samorządowych, parlamentarnych i prezydenckich w Ukrainie; 8) poziom akceptacji społecznej ze względu na narodowość polską; 9) kontakty z krajem ojczystym – Polską; 10) pomoc materialną ze strony władz Ukrainy; 11) pomoc materialną ze strony władz RP.

Wiodącą metodą badawczą były badania ankietowe. Kwestionariusze ankiety zostały opracowane i skierowane do liderów organizacji mniejszości polskiej.

2. Wprowadzenie do badań

W badaniach i w ich analizie posłużono się terminem mniejszość polska, a nie Polonia, gdyż przyjęto, że termin mniejszość polska odnosi się nie tylko do mniejszej liczebnie narodowości, lecz także ukazuje jej historyczne zakorzenienie na ziemiach współczesnej Ukrainy. Badania terenowe w obwodzie winnickim zostały przeprowadzone w kwietniu 2019 r. Udział w nich wzięli liderzy szesnastu organizacji mniejszości polskiej działających na terenie obwodu winnickiego.

Polski badacz problematyki mniejszości narodowych G. Janusz wskazał, że zarówno w badaniach naukowych, jak i w praktycznej działalności organizacji międzynarodowych w określaniu mniejszości narodowych posługuje się podobnym aparatem pojęciowym. Uwzględnia się następujące cechy mniejszości (Janusz 2011, 26):

- pozostawanie w mniejszości w stosunku do reszty ludności (i bez zajmowania w niej dominującej pozycji);
- możliwie jednorodny charakter danej mniejszości narodowej;

¹ Kierownikiem projektu z polskiej strony była prof. Teresa Astramowicz-Leyk. Kierownikiem projektu z ukraińskiej strony była prof. Halina Lucyszyn. Wykonawcą projektu w obwodzie winnickim był mgr Roman Kordonski.

- posiadanie obywatelstwa kraju zamieszkiwanego;
- odrębne pochodzenie etniczne;
- posiadanie swojej kultury, tradycji, języka, religii;
- aktywność na rzecz kultywowania swoich odrębnych cech narodowych i kulturowych;
- samokategoryzację;
- posiadanie własnej reprezentacji interesów wobec władz państwowych.

K. Dwornik pisze, że terminem *mniejszość narodowa* w Ukrainie określa się „wszystkie grupy etniczne inne niż ukraińska” i zaznacza, że Ustawa o mniejszościach etnicznych w Ukrainie w art. 3 stanowi, iż do mniejszości narodowych „należą grupy obywateli Ukrainy, którzy nie są Ukraińcami z pochodzenia, wykazują poczucie świadomości narodowej i wspólnoty między sobą” (2010, 168).

Status prawny mniejszości polskiej w Ukrainie w swojej pracy przedstawiła H. Krasowska (2012, 97-105). Autorka ta zajmowała się badaniem mniejszości polskiej, ale w południowo-wschodniej Ukrainie i z zastosowaniem innych metod badawczych. Krasowska zastosowała m.in. swobodne wypowiedzi i wypowiedzi ukierunkowane na dany temat, a autorzy niniejszego tekstu zastosowali ankietę. Dlatego też w tym artykule (także z uwagi na wymogi redakcji czasopisma) nie odniesiono się do ustaleń Krasowskiej, gdyż jej badania i autorów tego tekstu dotyczą odmiennych regionów Ukrainy i zostały w nich zastosowane inne metody badawcze.

W badaniach nad stanem tożsamości narodowej, działalności i możliwości rozwoju polskiej mniejszości narodowej w obwodzie winnickim posłużono się ankietą liczącą 38 pytań. W metryczce pytano o następujące dane: wiek, płeć, miejsce zamieszkania pod kątem liczby mieszkańców i wykształcenie. Ankiety wypełniali osobiście liderzy organizacji mniejszości polskiej w obecności ankietera (wykonawcy projektu). Konsulat Generalny RP w Winnicy² przygotował, na prośbę kierownika projektu z polskiej strony, wykaz aktywnych organizacji mniejszości polskiej³. Ankietę zaadresowano do liderów tych organizacji, gdyż ze względu na małe środki z grantu nie można było rozszerzyć tych badań na członków organizacji mniejszości polskiej. Ponadto, to liderzy mają znaczny wpływ na funkcjonowanie i rozwój tych organizacji. Ważne więc było pozyskanie informacji o ich poczuciu tożsamości narodowej, religijnej i językowej, a także kontaktach z Polakami w Polsce i władzami zarówno ukraińskimi, jak i polskimi. Warto jednak w przyszłości, w miarę pozyskania środków, rozszerzyć badania, by mieć informację o badanych problemach także w odniesieniu do członków mniejszości polskiej w badanych obwodach, w tym w obwodzie winnickim.

² Wykaz organizacji mniejszości polskiej w obwodzie winnickim został przygotowany przez Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Winnicy, za co tą drogą składamy podziękowania

³ Badaniami dotyczącymi mniejszości polskiej w Ukrainie zajmowali się także badacze ukraińscy: Tyshchenko 2013; Medvedchuk 2001; Yeremenko | Chyrko | Kalakura 1993, 119.

Ze spisu ludności z 2001 roku⁴ wynika, że wówczas w Ukrainie mieszkało 144 130 Polaków, w tym w obwodzie winnickim 67 501 (co stanowiło 3,8% mieszkańców obwodu) (Janusz 2011, 190-191⁵). Konrad Składowski podkreśla, że polscy demografowie nie kwestionują tych danych (Składowski 2013, 143). Różnią się one jednak od danych spisu z 1989 roku⁶, kiedy przynależność do polskiej narodowości wskazało 219 200 osób (Janusz 2011, 188). Jednym z istotnych czynników powodujących spadek liczby obywateli Ukrainy deklarujących przynależność do narodowości polskiej jest jego zdaniem „ukrainizacja” Kościoła katolickiego (Janusz 2011, 144). Z kolei Kamil Dwornik uważa, że przyczyny „są złożone i nie do końca wyjaśnione” (Dwornik 2010, 171).

3. Charakterystyka działalności organizacji mniejszości polskiej w obwodzie winnickim

W trakcie realizowanych badań wywiady przeprowadzono z liderami organizacji mniejszości polskiej działającymi zarówno w Winnicy (12), jak i obwodzie winnickim (4). Wśród nich znalazły się: Winnickie Obwodowe Dobroczynne Towarzystwo „Dom Polski” im. Tomasza Marka Leoniuka; Związek Polaków Winniczyny; Winnicka Miejska Organizacja Społeczna „Konfederacja Polaków Podola”; Organizacja Społeczna „Konfederacja Polaków Podola XXI wieku”; Winnickie Obwodowe Dobroczynne Stowarzyszenie „Świetlica Polska”; Stowarzyszenie Polskie Studentów-Medyków w Winnicy im. Macieja Płażyńskiego; Chrześcijańsko-Demokratyczny Związek Polaków w Winnicy; Centrum Rozwoju i Partnerstwa „Polonia”; Organizacja Społeczna „Centrum Rozwoju Języka i Kultury Polskiej w Winnicy”; Winnicki Obwodowy Oddział Towarzystwa Nauczycieli-Polonistów Ukrainy; Organizacja Społeczna „Asocjacja Polaków Winniczyny”; Organizacja Społeczna „Korzenie Polskie”; Barskie Rejonowe Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie Polaków im. Konfederatów Barskich; Dom Polski w Barze; Kalinowskie Rejonowe Centrum Kultury Polskiej; Kalinowskie Rejonowe Stowarzyszenie Dobroczynne „Świetlica Polska”.

Wszystkie organizacje działają na mocy Ustawy o stowarzyszeniach obywateli z 16 czerwca 1992 r. Każda organizacja ma własny statut w języku ukraińskim, zarejestrowany przez miejscowe władze. W związku ze zmianami przepisów prawnych poszczególne organizacje przerejestrowywano, czasami kilkakrotnie.

Organizacje mniejszości polskiej, działające w obwodzie winnickim, mają przeważnie charakter kulturalno-oświatowy, a intensywność działania

⁴ W 2020 r. w Ukrainie miał się odbyć kolejny spis ludności, ale został odwołany.

⁵ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality> (dostęp 21.06.2021).

⁶ Przyczyny tych różnic zob. Składowski 2013, 143-145.

zależy w głównej mierze od aktywności ich liderów i aktywnych członków. Z przeprowadzonych wywiadów z liderami wynika, że popularyzacji polskiej kultury Polacy w Winnicy poświęcają wiele uwagi. W obwodzie winnickim, podobnie jak i w obwodzie żytomierskim (Żęgota 2019, 193-203), do najistotniejszych obszarów działalności organizacji mniejszości polskiej należy kultywowanie polskiej tradycji i kultury, nauka języka polskiego, organizacja festynów, imprez, spotkań z okazji świąt narodowych i religijnych, jak również organizacja wycieczek i wyjazdów do Polski, odnowa polskich cmentarzy oraz pomoc materialna potrzebującym. Stowarzyszenia polskie, działające w obwodzie winnickim, w różny sposób przyciągają do siebie zarówno młodsze, jak i starsze pokolenia poprzez możliwość uczenia się języka polskiego, ale także poznawanie polskiej historii, kultury, sztuki czy też tańca (Wywiady 1-16).

Ożywieniu nastrojów polskich w obwodzie winnickim sprzyjało powstanie 1 września 2009 r. Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Winnicy, który jest jednym z pięciu działających w Ukrainie polskich konsulatów generalnych⁷. Konsulat pełni ważną rolę w stanowieniu i rozwoju kontaktów polsko-ukraińskich, łączy środowiska kultury, sztuki, nauki i gospodarki, a także jest miejscem, w którym wspiera się działania i inicjatywy na rzecz ochrony miejsc pamięci historycznej⁸. Z danych statystycznych wynika, że od chwili otwarcia Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Winnicy wydano około 900 tys. wiz i blisko 20 tys. Kart Polaka⁹.

Liderzy organizacji mniejszości polskich potwierdzają ważną i integracyjną rolę, którą pełni od 2009 r. Konsulat Generalny RP w Winnicy (Wywiady 1-16). Dzięki aktywnej współpracy stowarzyszeń z tym konsulem regularnie organizowane są liczne przedsięwzięcia, o których informuje konsulat za pośrednictwem swojej strony internetowej oraz na swoim portalu na platformie Facebook (Konsulat).

Należy wspomnieć również o zwiększającej się popularności nauki języka polskiego (Zadrożna 2016), którego uczenie się jest dostępne w 93 ukraińskich szkołach państwowych i w 73 szkołkach działających przy polskich organizacjach społecznych.

7 <https://www.infor.pl/akt-prawny/U31.2009.001.0000010,decyzja-nr-6-ministra-spraw-zagranicznych-w-sprawie-utworzenia-konsulatu-generalnego-rzeczypospolitej-polskiej-w-winnicy-na-ukrainie.html> (dostęp 21.06.2021).

8 <https://jagiellonia.org/10-lecie-konsulatu-generalnego-rzeczypospolitej-polskiej-w-winnicy> (dostęp 20.06.2021); <https://www.polskieradio.pl/399/7978/Artykul/2353443,Polska-spolecnosc-w-Winnicy-na-Ukrainie> (dostęp 20.06.2021).

9 https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiy7dDf7cFpAhVNLpOKHTywDfkQFjABegQIAxAB&url=https%3A-%2F%2Fwww.nik.gov.pl%2Fkontrola%2Fwyniki-kontroli-nik%2Fpobierz%2C1rz-p_17_098_201810-1110474115-29318861-01%2Ctyp%2Ckk.pdf&usg=AOvVaw2De9wu55bkdWvd-laODIlg (dostęp 20.06.2021).

Organizowane są też olimpiady znajomości języka polskiego i dyktanda, konkursy historyczne z dziejów Polski. Organizacje mniejszości polskiej zajmują się także promocją historii Polski, tym samym zaszczepiają miłość do języka oraz kultury polskiej wśród dzieci i młodzieży obwodu winnickiego, zwłaszcza wśród młodzieży, która ma polskie pochodzenie, lecz nie zna języka polskiego. Ponadto organizowane są konkursy recytatorskie polskiej poezji. Oprócz tego realizuje się większe projekty, o które stowarzyszenia aplikują w drodze ogłoszonych konkursów (Wywiady 1-16).

Szczególną okazją do spotkania i zaprezentowania aktywności stowarzyszeń mniejszości polskiej są święta i uroczystości państwowe oraz religijne (katolickie obchodzone według kalendarza gregoriańskiego). Podczas takich wydarzeń stowarzyszenia popularyzują kulturę i zwyczaje polskie (Wywiady 1-16).

4. Analiza badań własnych

Pierwszym badanym problemem była kwestia określenia swojej tożsamości narodowej. Z przeprowadzonych wśród liderów mniejszości polskiej badań wynika, że ośmioro z szesnastorga badanych respondentów swoją tożsamość narodową określa jako Polak/Polka, czterech – jako jest Polak z Ukrainy, dwie osoby czują się Ukraińcami polskiego pochodzenia, jedna uważa, że jest Polakiem ze Wschodu i jedna, że jest pół-Polakiem i pół-Ukraińcem. Pytaniu o tożsamość narodową towarzyszyło pytanie o narodowość rodziców. Tu sześcioro podało, że ojciec był Ukraińcem, czworo, że był Polakiem, dwie osoby, że był Ukraińcem polskiego pochodzenia, dwie osoby zaś, że był Polakiem ze Wschodu, a jedna, że był innej narodowości, ale pochodzenia polskiego i jeszcze jedna, że ojciec był Rosjaninem. Jeśli chodzi o tożsamość narodową matki, badani wskazali, że u dziewięciu z nich była ona Polką, w tym u jednej pół-Polką, u trojga matka była Ukrainką, troje badanych odpowiedziało, że matka była Polką ze Wschodu, a w przypadku jednej badanej osoby matka była Ukrainką polskiego pochodzenia.

Ważną kwestią w formułowaniu tożsamości narodowej jest wyznanie. W przypadku badanej grupy aż czternaście osób jest wyznania rzymskokatolickiego, a dwie osoby prawosławnego. Respondenci zapytani o częstotliwość udziału w praktykach religijnych (msze święte, spotkania w kościele) odpowiedzieli, że uczestniczą w nich raz na tydzień (dwanaścioro badanych) albo raz na miesiąc (troje badanych). Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Przy czym z badań wynika, że dwanaścioro badanych odbywa praktyki religijne w języku polskim, a trzy osoby odbywają ją w języku ukraińskim. Tylko jedna osoba odbywa praktyki religijne w innym języku.

Kolejna część pytań dotyczyła kwestii języka polskiego. Na pytanie o jego znajomość aż dziesięciu liderów organizacji mniejszości polskiej w obwodzie winnickim odpowiedziało, że zna go bardzo dobrze. W stopniu dobrym język polski

zna czworo, a słabo i nie zna po jednej osobie. Sześciu badanych komunikując się w domu, posługuje się językiem ukraińskim i tyle samo językiem polskim i ukraińskim. Trzy osoby posługują się trzema językami: polskim, ukraińskim i rosyjskim, a tylko jedna z badanych osób porozumiewa się w domu wyłącznie językiem rosyjskim. Jedenastu respondentów odbyło edukację w języku polskim. Pozostałych pięcioro nie odbyło nauki w języku polskim. Codziennie polskie książki, prasę i strony internetowe czyta dwanaścioro badanych, dwoje co najmniej raz w tygodniu i tyle samo sporadycznie. Przy czym z polskich mediów (telewizja, radio) dziewięć osób korzysta codziennie, trzy osoby co najmniej raz w tygodniu, tyle samo sporadycznie, a w ogóle nie korzysta jedna osoba. Badani zapytani o to, co ich zdaniem znaczy być Polakiem (można było zakreślić maksymalnie trzy odpowiedzi), w przeważającym stopniu (trzynaście osób) podali, że bycie Polakiem oznacza znajomość języka polskiego, uczestnictwo w polskiej kulturze, czyli czytanie polskich książek i gazet, oglądanie polskich filmów, słuchanie polskiej muzyki (dziesięć osób). Dla ośmiorga badanych bycie Polakiem to przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego, tylko dla sześciorga liderów bycie Polakiem oznacza posiadanie polskich rodziców.

Ponad połowa badanych (dziewięć osób) ma krewnych w Polsce, sześciu respondentów nie ma, a jedna osoba nie wie, czy ma krewnych w Polsce. Jeśli chodzi o kontakty liderów mniejszości polskiej badanego terenu z mieszkańcami Polski, to najwięcej z nich (sześć osób) kontaktuje się co najmniej raz w tygodniu, codzienne kontakty ma czworo badanych, sporadyczne utrzymuje czworo respondentów, a raz w miesiącu deklarują dwie osoby.

Badani liderzy polskiej mniejszości narodowej dotychczas korzystali z różnych form pomocy ze strony Konsulatu RP i Ambasady RP w Ukrainie (można było zakreślić więcej niż jedną odpowiedź). Najczęściej odbywało się to podczas spotkań przy okazji świąt narodowych i religijnych (dziesięcioro badanych). Z wyjazdów i wycieczek organizowanych przez te polskie instytucje skorzystało dziesięcioro badanych. Z pomocy Konsulatu i Ambasady RP w nauce języka polskiego skorzystało czworo badanych, z pomocy materialnej troje, i troje z innej pomocy. Z badań wynika, że większość badanych partycypowała w pomocy ze strony polskich władz i polskich organizacji pozarządowych (tu również można było zakreślić więcej niż jedną odpowiedź). Najczęściej ta forma wsparcia liderów mniejszości polskiej dotyczyła wyjazdów i wycieczek oraz spotkań przy okazji świąt narodowych i religijnych. Potwierdzających odpowiedzi udzieliło po siedmiu badanych, co oznacza, że łącznie połowa respondentów korzystała z pomocy tych podmiotów, które ponadto pomogły pięciorgu badanych w nauce języka polskiego oraz udzieliły pomocy materialnej (pieniądze, paczki z darami). Z pomocy tych podmiotów nie skorzystało w ogóle dotychczas troje badanych. Odwrotnie wygląda kwestia korzystania przez liderów polskiej mniejszości narodowej z pomocy ze strony władz ukraińskich, gdyż aż dwunastu liderów twierdzi, że nie korzystało

dotychczas z takiego wsparcia. Z pomocy na rzecz organizacji mniejszości polskiej skorzystały dwie osoby, a jedna skorzystała z innej pomocy – z Konsulatu RP w Winnicy i również jedna z pomocy socjalnej.

Liderzy mniejszości polskiej w obwodzie winnickim zapytani o to, jakie postawy wobec Polaków zachowują pozostali mieszkańcy obwodu niepolskiej narodowości, w przeważającej mierze odpowiedzieli, że przyjazne (czternastu badanych). Nikt z respondentów nie zakreślił odpowiedzi „wrogie”, ani „obojętne”. Pozostali wskazali, że inne – „bardzo przyjazne”; „nie zawsze życzliwe”; „na poziomie zwykłego ludu nie ma problemu, natomiast na poziomie urzędowym są utrudnienia”, mimo iż jak wynika z odpowiedzi na pytanie o to, czy spotkali się z przejawami dyskryminacji ze względu na polskie pochodzenie, pięcioro spotkało się z taką dyskryminacją. Większość jednak (jedenaście osób) nie spotkała się z przejawami dyskryminacji ze względu na polskie pochodzenie. Aż dwunastu respondentów uważa, że fakt posiadania polskiego pochodzenia nie wywiera wpływu na pozycję społeczną obwodu winnickiego. Nie ma tym samym wpływu na możliwości awansu społecznego, uzyskania dobrze płatnej pracy czy wyboru na stanowisko kierownicze. Według trojga badanych polskie pochodzenie jest ułatwieniem w zdobyciu pozycji społecznej. Jedna osoba uważa, że takie pochodzenie utrudnia awans społeczny. Brak dyskryminacji ze względu na polskie pochodzenie prawdopodobnie zaważyło na tym, iż zdecydowana większość badanych liderów (trzyznaścioro badanych) starało się o wydanie Karty Polaka. Przy czym aż dziesięcioro nie planuje emigracji z obwodu winnickiego. Do Polski chcą wyjechać dwie osoby, a cztery udzieliły odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Tak więc wśród liderów mniejszości polskiej w obwodzie winnickim w Ukrainie dominują osoby o polskich korzeniach narodowych, bardzo dobrze znające język polski, choć w sytuacjach domowych częściej posługujące się językiem ukraińskim, ale co ważne mające codzienny kontakt z językiem polskim poprzez czytanie książek, gazet i stron internetowych w tym języku. Ponad połowa badanych codziennie słucha polskich mediów, zarówno telewizji, jak i radia. Liderzy mniejszości polskiej na badanym terenie Ukrainy w przeważającej mierze są związani z wyznaniem rzymskokatolickim, uczestnicząc w praktykach religijnych w języku polskim.

Z przeprowadzonych badań wynika, że liderzy mniejszości polskiej przywiązują dużą wagę do kontaktów społecznych (można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź). Aktywne uczestnictwo w życiu obwodu winnickiego i Ukrainy deklaruje trzyznaścioro respondentów, a dziesięcioro uczestnictwo w spotkaniach organizacji mniejszości polskiej. Tylko jedna osoba z badanych ogranicza swoje kontakty społeczne do wąskiego kręgu znajomych Polaków i tyle samo koncentruje się na życiu rodzinnym. Te deklaracje pokrywają się z odpowiedziami na pytanie o to, jak często badani uczestniczą w polskich imprezach kulturalnych organizowanych na terenie obwodu. Odpowiedź „uczestniczę w każdej imprezie”

podało dziewięć badanych, a „często uczestniczę” zakreśliło sześć respondentów. Tylko jedna osoba podała, że rzadko uczestniczy w tego typu aktywności. Potwierdzenie tego, że liderzy polskiej mniejszości narodowej przywiązują wagę do kontaktów społecznych znajdziemy także w odpowiedzi na pytanie o ich udział w wydarzeniach kulturalnych innych mniejszości narodowych organizowanych na terenie badanego obwodu. W każdym takim wydarzeniu uczestniczy troje respondentów, ale pięć informuje, że uczestniczy często. Pięć liderów rzadko uczestniczy w imprezach kulturalnych innych mniejszości narodowych, a troje badanych w ogóle w nich nie uczestniczy.

Aż siedmioro badanych sporadycznie kontaktuje się z przedstawicielami innych mniejszości narodowych i etnicznych w obwodzie winnickim, natomiast dwie osoby w ogóle się z nimi nie kontaktują. Codzienne kontakty deklarują trzy osoby i tyle samo ma kontakty co najmniej raz w miesiącu, zaś jedna osoba co najmniej raz w tygodniu. Z tych danych można wnioskować, że liderzy polskiej mniejszości narodowej nie prowadzą wspólnych działań z innymi mniejszościami narodowymi.

Zapytani o ocenę aktywności działaczy organizacji mniejszości polskiej w obwodzie winnickim ich liderzy oceniają, że przeważnie dobrze wypełniają swoje zadania, choć mogliby robić więcej (dziewięć osób). Z kolei sześćo odpowiada, że bardzo dobrze wypełniają swoje zadania, są oddani sprawom mniejszości polskiej. Tylko jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie.

Generalnie organizacje mniejszości polskiej w obwodzie winnickim nie mają swojego organu prasowego. Takiej odpowiedzi udzieliło dziesięć osób. Organ prasowy posiadają trzy organizacje. Tyle samo badanych udzieliło odpowiedzi, że nie wie, czy posiada organ prasowy. Może to świadczyć o tym, iż badani nie wiedzieli, jaką przyjąć klasyfikację dotyczącą pojęcia organ prasowy.

Kolejna grupa pytań dotyczyła zaangażowania badanych w życie polityczne. Członkostwo w polskich organizacjach społecznych i politycznych zadeklarowało dziesięć badanych, w ukraińskich dwie osoby, a cztery stwierdziły, że należą do polskich i ukraińskich organizacji. Mimo to aż czternaścioro respondentów zawsze korzysta z czynnego prawa wyborczego i uczestniczy w wyborach prezydenckich, parlamentarnych i samorządowych, jedna osoba często w nich uczestniczy, natomiast jedna osoba nie korzysta z czynnego prawa wyborczego. Żaden z liderów polskiej mniejszości narodowej nie kandydował w wyborach parlamentarnych w Ukrainie, a tylko dwie osoby kandydowały w wyborach samorządowych, co oznacza, że aż czternastu liderów polskiej mniejszości w ogóle nie kandydowało w wyborach. Może to świadczyć o tym, iż wśród mniejszości polskiej nie ma uznanych liderów, którzy mieliby szansę wpływania na decyzje na poziomie podstawowego poziomu samorządowego, czyli gromad, ale także na wyższych szczeblach, czyli rejonów i obwodów. Co ważne spośród tych dwóch

osób jedna kandydowała z komitetu ukraińskiego, a druga z innego – w wyborach samorządowych powiatu winnickiego z komitetu ukraińskiego.

Do prowadzenia aktywności organizacje, w tym mniejszości narodowych, potrzebują środków finansowych. W przeprowadzonych badaniach ważne było ustalenie, skąd liderzy polskiej mniejszości narodowej w obwodzie winnickim pozyskują środki finansowe. Z badań wynika, iż częściej kierujący organizacjami mniejszości polskiej w obwodzie winnickim o wsparcie finansowe występowali dotychczas i otrzymali pomoc od polskich władz. Takiej odpowiedzi udzieliło dziewięć osób. Pomoc od władz ukraińskich otrzymało pięć organizacji, przy czym nie udzielono odpowiedzi na pytanie o wysokość otrzymanego dofinansowania. Trzeba zauważyć, iż trzy organizacje występowały do władz polskich i nie otrzymały wsparcia. Do władz ukraińskich wystąpiły, ale nie otrzymały wsparcia dwie organizacje. W ogóle nie występowały o pomoc do władz polskich dwie organizacje, a do władz ukraińskich nie występowało aż sześć organizacji mniejszości polskiej. To ostatnie podyktowane jest tym, że zdaniem polskich liderów władze Ukrainy nie wspierają ich działalności.

Wśród liderów organizacji mniejszości polskiej na badanym terenie przeważają kobiety (dwanaście). Jeśli chodzi o wykształcenie, to zdecydowanie dominuje wyższe (piętnaście osób). Jedna osoba ma wykształcenie zawodowe. Połowa liderów jest w wieku 46–60 lat (osiem osób). W wieku 26–45 lat jest sześć osób, a dwie osoby mają powyżej 60 lat. Badane organizacje mniejszości polskiej działają w przeważającej mierze w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców, czyli w Winnicy (13 organizacji). W mieście od 25 tys. do 100 tys. funkcjonuje jedna z badanych organizacji w miejscowości Bar, a dwie organizacje działają w mieście do 25 tys. (Kalinówka).

5. Wnioski z badań

Na terenach obwodu winnickiego mocno oddziaływał system polityki radzieckiej, który spowodował, że dotychczas panuje tam strach przed ujawnieniem swojego pochodzenia, zwłaszcza wśród osób starszego pokolenia, które przeżyły terror i zsyłki. Osób takich jest dosyć dużo, co wskazuje, że celowe byłoby przeprowadzenie bardziej obszernych badań terenowych dotyczących stanu tożsamości narodowej w obwodzie winnickim, ale także w innych regionach współczesnej Ukrainy. Z przeprowadzonych wywiadów z liderami organizacji mniejszości polskiej wynika, że przedstawiciele średniego i młodego pokolenia często nie zastanawiają się nad tym, kim są z pochodzenia, również myślą ten fakt z obywatelstwem. Wprowadzona w 2008 r. Karta Polaka bardzo ożywiła nastroje związane z pochodzeniem polskim.

Na Podolu osadnictwo polskie znane było od dawna. Polskie życie skupiało się zarówno w dworach szlacheckich, jak i w organizacjach polskich oraz w Domach Polskich. Jak widać ze wstępnych wyników badań, Polacy w obwodzie winnickim

są autochtonami, istniało tam zwarte polskie osadnictwo, a więc można też mówić o korzeniach Polaków. Dopiero w latach międzywojennych XX w. ślady po ludności polskiej na Podolu celowo likwidowano. Upadek komunizmu oraz odzyskanie niepodległości przez Ukrainę stały się początkiem nowego etapu przyznania praw Polakom, jako mniejszości z własną kulturą i tradycjami w Ukrainie. Ożywieniu nastrojów polskich w obwodzie winnickim sprzyjało w znacznej mierze powstanie Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Winnicy. Znaczna liczba organizacji polonijnych w obwodzie winnickim wskazuje na zapotrzebowanie tego, co jest polskie. Organizacje mniejszości polskiej pełnią bardzo ważną funkcję odradzania i kontynuowania polskości na badanych terenach. Od ich liderów zależy rozwój owych organizacji, działalność oraz aktywność w prezentacji tego, co jest polskie, zarówno na poziomie lokalnym, krajowym, jak i międzynarodowym.

W wyniku przeprowadzonych badań pozytywnie zweryfikowano hipotezę badawczą. Mniejszość polska w obwodzie winnickim, dzięki środkom pochodzącym od władz polskich, prowadzi wyjątkowo bogatą działalność. W odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze należy podkreślić, że połowa respondentów jednoznacznie swoją tożsamość narodową określa jako polską, cztery osoby jako Polka/Polak z Ukrainy, jedna osoba uważa, iż jest Polakiem ze Wschodu i jedna, że jest pół-Polakiem i pół-Ukraińcem. To dowodzi, że na czele organizacji polskiej mniejszości narodowej w badanym obwodzie stoją ludzie o ugruntowanej polskiej tożsamości narodowej. Można więc postawić wniosek, iż poczucie polskości wśród liderów mniejszości polskiej jest głębokie i trwałe. Z badań wynika, że u połowy badanych (osiem osób) matka była Polką. Ojców Polaków wśród badanych było znacznie mniej, bo zaledwie czworo badanych potwierdziło polskie korzenie ojca. Jeżeli przyjąć, że podtrzymaniu polskiej tożsamości narodowej sprzyja wyznanie, również to kryterium pozwala wnioskować, iż polskość wśród respondentów jest zakorzeniona, ponieważ aż czternaście osób spośród badanej grupy jest wyznania rzymskokatolickiego.

Polska tożsamość narodowa liderów mniejszości polskiej w obwodzie winnickim przejawia się także w znajomości języka polskiego. Dziesięcioro badanych przyznaje, że język polski zna bardzo dobrze, a czworo, że zna dobrze. Jeśli chodzi o porozumiewanie się językiem w domu, to nikt z badanych nie posługuje się wyłącznie polskim. Język polski w domu liderów mniejszości polskiej występuje wraz z ukraińskim lub ukraińskim, polskim i rosyjskim. Co ważne, jedenaścioro respondentów odbyło edukację w języku polskim. Zdecydowana większość badanych (dwanaście osób) codziennie czyta polskie książki, prasę i strony internetowe. Ponad połowa badanych codziennie też korzysta z polskiego radia i telewizji. To również można przyjąć jako wskaźnik utożsamiania się z narodowością polską.

W odpowiedzi na pytanie o aktywność działaczy mniejszości polskiej badani liderzy przeważnie oceniają ją dobrze, choć, jak zaznaczają, mogliby robić więcej.

Poprawie powinny ulec kontakty liderów polskiej mniejszości narodowej z innymi mniejszościami na terenie obwodu winnickiego, gdyż prawie połowa z nich poinformowała, że kontaktuje się z nimi sporadycznie, a dwie osoby nie kontaktują się w ogóle.

Mniejszość polska jest liczna i wyróżnia się swoim pochodzeniem i tożsamością narodową w Ukrainie. Może więc w kontekście partycypacji w wyborach samorządowych, parlamentarnych i prezydenckich w Ukrainie stanowić ważny, liczący się podmiot. Mając wpływ na obsadzanie kandydatów i ich poparcie, Polacy mogliby stanowić ważną część ukraińskiego elektoratu, zwłaszcza w tych obwodach, które licznie zamieszkują. Mimo iż w zdecydowanej większości liderzy polskiej mniejszości narodowej w badanym obwodzie korzystają z czynnego prawa wyborczego, to z biernego prawa skorzystali nieliczni z nich i to jedynie w wyborach samorządowych, a przecież mając swoich przedstawicieli we władzach, mieliby większy wpływ na toczące się wydarzenia, a także podział środków finansowych na działalność ich organizacji.

Z badań przeprowadzonych w 2019 r. na terenie obwodu winnickiego wynika, że Polacy czują się akceptowani i twierdzą, że większość mieszkańców obwodu przejawia przyjazne nastawienie do nich. Większość też uważa, że polskie pochodzenie nie wywiera wpływu na pozycję społeczną Polaków w obwodzie. Co ważne, trzy badane osoby uważają, że polskie pochodzenie ułatwia zdobycie pozycji społecznej. Ponad połowa respondentów ma krewnych w Polsce, a 2/3 badanych – częste kontakty z mieszkańcami Polski.

Badania potwierdziły, że liderzy mniejszości polskiej w obwodzie winnickim korzystają z pomocy finansowej polskich władz i organizacji społecznych oraz że nie korzystają prawie w ogóle z pomocy władz ukraińskich.

Z przeprowadzonych wiosną 2019 r. badań wśród liderów organizacji polskiej mniejszości narodowej w obwodzie winnickim w Ukrainie wynika, że mają oni mocno zakorzenioną polską świadomość narodową i prowadzą bogatą działalność nastawioną na utrzymanie tej świadomości wśród członków polskiej mniejszości. Możliwości rozwoju można oczekiwać poprzez zwiększenie finansowego zainteresowania współpracą z polską mniejszością narodową ze strony władz ukraińskich, zwiększenie zainteresowania partycypacją w wyborach, zwłaszcza samorządowych w Ukrainie ze strony Polaków, a także poprzez zwiększenie finansowania działalności organizacji mniejszości polskiej ze strony państwa polskiego.

Bibliografia

- DWORNIK, K. (2010), Polacy wśród mniejszości narodowych współczesnej Ukrainy. W: Bortnowska, K. | Chyckowska, A. (red.), *Wschód oczami młodych*. Rosja. Ukraina. Białoruś. Warszawa, 167-173.

- JANUSZ, G. (2011), Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie. Lublin.
- KRASOWSKA, H. (2012), Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie. Warszawa.
- МЕДВЕДЧУК, Н. (2001), Uchast' hromads'kykh orhanizatsiy v ukrayins'ko-pol's'kykh kul'tur-nykh stosunkakh: istoriya i suchasnist'. In: Medvedchuk, N. (red.), Etnichna istoriya narodiv Yevropy, 11. Kyiv, 33-37. [Медведчук, Н. (2001), Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність. В: Медведчук, Н. (ред.), Етнічна історія народів Європи, 11. Київ, 33-37.]
- SKŁADOWSKI, K. (2013), Realizacja praw mniejszości polskiej w Ukrainie i mniejszości ukraińskiej w Polsce. URL: <http://hdl.handle.net/11089/27749/>.
- ТУШЧЕНКО, Ю. (2013), Politychni partiyi ta natsional'ni menshynyv otsinkakh ekspertiv [Тищенко Ю. (2013), Політичні партії та національні меншини в оцінках експертів]. URL: http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/party-national_minority2013.pdf/.
- YEREMENKO, T. | SHYRKO, B. | KALAKURA, O. (1993), Polyaky v Ukraini. In: Viche. 2, 119-130 [Єременко, Т. | Ширко, Б. | Калакура, О. (1993), Поляки в Україні. В: Віче. 2, 119-130].
- ZADROŻNA, H. (2016), Szkolnictwo mniejszości ukraińskiej w Polsce i polskiej mniejszości na Ukrainie. W: Przegląd Środkowo-Wschodni. 1, 215-244.
- ŻĘGOTA, K. (2019), Mniejszość Polska w obwodzie żytomierskim Ukrainy. Zarys analizy wyników badań terenowych. W: Astramowicz-Leyk, T. | Turchyn, Y. (red.), Uwarunkowania sąsiedztwa Polski i Ukrainy – przewyżczanie trudności we wzajemnych relacjach. Olsztyn – Łwów, 193-203.

Wywiady

- Wywiad 1: Wywiad z Alicją R., dnia 17 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 2: Wywiad z Antoniną D., dnia 18 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 3: Wywiad z Dmytrem K., dnia 13 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 4: Wywiad z Heleną G., dnia 14 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 5: Wywiad z Heleną Cz., dnia 18 kwietnia 2019 r. (Bar).
- Wywiad 6: Wywiad z Jerzym W., dnia 17 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 7: Wywiad z Julią H., dnia 12 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 8: Wywiad z Leonardem N., dnia 11 kwietnia 2019 r. (Kalinówka).
- Wywiad 9: Wywiad z Ludmiłą M., dnia 16 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 10: Wywiad z Ludmiłą L., dnia 11 kwietnia 2019 r. (Kalinówka).
- Wywiad 11: Wywiad z Małgorzatą M., dnia 18 kwietnia 2019 r. (Bar).
- Wywiad 12: Wywiad z Marią K.M., dnia 16 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 13: Wywiad z Oksaną S., dnia 12 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 14: Wywiad z Raisą P. dnia 18 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 15: Wywiad z Walerym I., dnia 15 kwietnia 2019 r. (Winnica).
- Wywiad 16: Wywiad z Włodzimierzem P., dnia 15 kwietnia 2019 r. (Winnica).

